

แนวโน้มของเศรษฐกิจไทย*

ชัยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์

คำนำ

ปัจจุบันนี้ประเทศไทยกำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจที่ชัดเจนและรุนแรงมากกว่าระยะที่ผ่านมา ซึ่งก่อให้เกิดความวิตกกังวลในวงการต่าง ๆ โดยทั่วไปเกี่ยวกับอนาคตทางเศรษฐกิจของประเทศ และเนื่องจากช่วงเวลาปัจจุบันเป็นช่วง 2 ปีสุดท้ายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 และในระหว่างนี้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องก็กำลังเริ่มเตรียมการวางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ซึ่งจะคลุมช่วงปี 2525 ถึง 2529 จึงถือได้ว่าเป็นจุดที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการวิเคราะห์ทบทวนปัญหาเศรษฐกิจของไทยในลักษณะแนวโน้มระยะยาวว่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และในอนาคตลักษณะของปัญหาจะเป็นอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนเศรษฐกิจระยะยาวของประเทศในระยะต่อไปอย่างเหมาะสม และในแง่ของความเหมาะสมของช่วงเวลาปัจจุบันที่จะทำการทบทวนแนวโน้มระยะยาวทางเศรษฐกิจของประเทศนั้น อาจพิจารณาได้จากอีกแง่มุมหนึ่งว่าปีนี้เป็นปีแรกของทศวรรษที่ 1980 จึงเป็นจุด

* บทความนี้ดัดแปลงจากปาฐกถาพิเศษในวันเปิดการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 18 ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2523 ทั้งนี้จึงอยู่ในลักษณะของคำบรรยายมากกว่าจะเป็นบทความวิชาการอย่างแท้จริง กล่าวคือ มิได้แสดงแนวคิดทางทฤษฎีหรือการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง มิได้มีการขยายความในรูปของเชิงอรรถ และมิได้ให้ข้อมูลอย่างละเอียดในรูปการวางสถิติ อย่างไรก็ตาม รายละเอียดเพิ่มเติมในบางประเด็นได้มีการวิเคราะห์ไว้แล้วในเอกสารอื่น ดังที่ปรากฏในรายชื่อเอกสารอ้างอิงท้ายบทความนี้

ที่เหมาะสมสำหรับการมองย้อนหลังไปยังประสบการณ์ของทศวรรษที่ผ่านมาแล้วและเตรียมรับสถานการณ์ของทศวรรษใหม่ต่อไป

การวิเคราะห์แนวโน้มของเศรษฐกิจไทยในบทความนี้ จะได้พิจารณาประเด็นใหญ่ 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในปัจจุบัน ได้มีแนวโน้มเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อใด และเกิดจากสาเหตุสำคัญอะไร
2. ในช่วงที่ผ่านมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของเศรษฐกิจไทยด้านที่สำคัญอะไรบ้าง ที่จะเป็จุดก่อให้เกิดปัญหาที่จะต้องแก้ไขในอนาคต
3. เมื่อคำนึงถึงลักษณะของปัญหาในอนาคตแล้ว แนวทางที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะข้างหน้าควรจะเป็นอย่างไร

เนื่องจากหัวข้อที่จะยกขึ้นมาพิจารณาเป็นหัวข้อที่ใหญ่และเกี่ยวข้องกับเรื่องที่สำคัญหลายด้านด้วยกัน จึงเป็นการยากที่จะครอบคลุมถึงทุกเรื่องได้ในบทความสั้น ๆ เช่นนี้ ดังนั้นการพิจารณาในที่นี้จึงจะอยู่ในลักษณะการคัดเลือกเฉพาะประเด็นที่เด่นชัดเป็นพิเศษขึ้นมาวิเคราะห์อย่างคร่าว ๆ โดยหวังว่า ประเด็นเหล่านี้จะเป็นแนวทางให้นักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ หยิบยกขึ้นไปพิจารณาโดยละเอียด เพื่อสร้างความเข้าใจต่อประเด็นเหล่านี้ให้มากยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

จุดเปลี่ยนแปลงของแนวโน้มเศรษฐกิจไทย

การวิเคราะห์แนวโน้ม ในระยะที่ผ่านมาของเศรษฐกิจไทยควรคลุมช่วงเวลาที่เริ่มตั้งแต่ปี 2504 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน รวมเป็นเวลาประมาณ 20 ปีด้วยกัน ซึ่งจัดว่าเป็นช่วงที่เศรษฐกิจไทยมีการพัฒนาอย่างเป็นรูปแบบและต่อเนื่องกันมา ช่วงเวลาดังกล่าวนี้สามารถแบ่งต่อไปอีกได้เป็น 2 ช่วง ช่วงแรกตั้งแต่ปี 2504 ถึง 2515 รวม 12 ปี ซึ่งเป็นช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 1 และ 2 และช่วงที่สองเริ่มตั้งแต่ปี 2516 จนถึงปัจจุบัน รวม 7 ปี ซึ่งเป็นช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 3 และ 4 การที่แบ่งช่วงเวลาเพื่อการเปรียบเทียบเป็น 2 ช่วงในลักษณะนี้ก็เพราะว่า ตั้งแต่ปี 2516 เป็นต้นมา

ภาวะเศรษฐกิจของไทยหลายท่านได้มีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วง 10 ปีก่อนหน้านั้นอย่างเห็นได้ชัด แนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงไปนี้สามารถพิจารณาได้จากผลสำเร็จของเป้าหมายหลักทางเศรษฐกิจของประเทศในท่านต่าง ๆ ดังนี้

1. ในแง่ของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อัตราเพิ่มของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ ได้ขยายตัวในอัตราที่สูงเสมอมาตลอดช่วง 20 ปีที่ผ่านมา คือ เฉลี่ยได้ประมาณร้อยละ 7.5 ต่อปี หากแบ่งต่อไปเป็น 2 ช่วง คือ ก่อนปี 2516 และหลังปี 2516 อัตราขยายตัวของผลผลิตโดยส่วนรวมยังมีระดับใกล้เคียงกันจนถึงได้ว่ายังไม่มีแนวโน้มที่เปลี่ยนไปอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเฉพาะภาคเกษตรกรรมจะปรากฏว่า อัตราการขยายตัวในช่วงหลังจากปี 2516 ตกประมาณร้อยละ 4 ต่อปี ในขณะที่ช่วงก่อนหน้านั้นเฉลี่ยได้ประมาณร้อยละ 5.5 ต่อปี การชะลอตัวลงของอัตราขยายตัวของภาคการผลิตเกษตร จึงเป็นแนวโน้มที่ควรสังเกตเป็นพิเศษประการหนึ่ง

2. ในแง่ของรายได้ของประชากรและการกระจายรายได้ ผลการพัฒนาเศรษฐกิจ ในระยะที่ผ่านมาได้ทำให้รายได้ที่แท้จริงต่อบุคคลเพิ่มขึ้นเป็นลำดับมาในอัตราร้อยละ 4.5 ต่อปี สำหรับการกระจายรายได้นั้น ผลการศึกษาที่ปรากฏล่าสุดบางชิ้นชี้ให้เห็นว่าในระหว่างปี 2515 ถึง 2519 ความแตกต่างของรายได้ระหว่างประชากรในชนบทและในเมืองมิได้ขยายกว้างขึ้น ดังเช่นเป็นที่เชื่อกัน แต่กลับแสดงแนวโน้มลดลงเล็กน้อย อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ยังไม่มีข้อยุติ และเป็นเรื่องที่นักวิชาการจะต้องช่วยกันศึกษาวิจัยให้ได้คำตอบที่ชัดเจนขึ้นต่อไป การพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับรายได้ประชากรนี้ สามารถมองได้จากอีกแง่มุมหนึ่ง โดยเทียบตามระดับความยากจน กล่าวคือ กำหนดระดับรายได้ต่อบุคคลที่เป็นขีดแสดงถึงความยากจนขึ้น จะปรากฏว่า แม้ว่าสัดส่วนของประชากรของประเทศที่อยู่ในข่ายจัดว่ายากจน มีจำนวนลดลง เป็นลำดับมา แต่ในปี 2519 หนึ่งในสี่ของประชากรของประเทศคือ ประมาณ 11 ล้านคน ยังอยู่ในข่ายความยากจนนี้ และส่วนใหญ่ของจำนวนนี้เป็นประชากรในชนบทในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และในแง่ของแนวโน้มแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่าการลดจำนวนของประชากรที่อยู่ในข่ายที่จัดว่ายากจน ทำให้ช้าลงในช่วงหลังเมื่อเทียบกับก่อนหน้านั้น ทั้งนี้

จึงกล่าวได้ว่า ผลการพัฒนาประเทศได้ช่วยลดปัญหาความยากจนลงเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น และปัญหาความยากจนนี้จะเป็นแนวโน้มที่สำคัญต่อไปในระยะข้างหน้า

3. ในแง่ของเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เสถียรภาพทางเศรษฐกิจภายในประเทศซึ่งวัดได้จากแนวโน้มของระดับราคา และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจต่างประเทศ ซึ่งวัดได้จากแนวโน้มภาวะดุลการชำระเงิน ภาวะด้านเสถียรภาพนี้เป็นด้านที่แสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่า แนวโน้มในช่วงหลังได้เปลี่ยนไปจากช่วงก่อนหน้านั้นเป็นอย่างมาก เมื่อพิจารณาแนวโน้มระดับราคาจะเห็นได้ว่าในช่วงก่อนหน้าปี 2516 อัตราเปลี่ยนแปลงของดัชนีราคาผู้บริโภคเฉลี่ยเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 2 ต่อปีเท่านั้น แต่หลังจากปี 2516 เป็นต้นมา อัตราเพิ่มของราคาเฉลี่ยแล้วสูงถึงร้อยละ 10 ต่อปี ส่วนในด้านการชำระหนี้สินนั้น ในช่วงรวม 12 ปีก่อนหน้าปี 2516 ภาวะดุลการชำระเงินของประเทศมีการขาดดุลเพียง 3 ปี คือ ระหว่างปี 2512 ถึง 2514 ซึ่งระดับการขาดดุลเฉลี่ยได้เพียง 1,300 ล้านบาทต่อปี แต่ในช่วงหลังจากปี 2516 เป็นต้นมา รวม 7 ปี ดุลการชำระเงินของไทยอยู่ในภาวะขาดดุลถึง 5 ปี และใน 3 ปีหลังนี้ ระดับการขาดดุลโดยเฉลี่ยสูงถึง 10,000 ล้านบาทต่อปี ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการขาดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเป็นแนวโน้มใหม่ที่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงหลังนี้

กล่าวโดยสรุป ภาวะเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่ปี 2516 เป็นต้นมา ได้แสดงแนวโน้มใหม่ให้เห็นว่า ถึงแม้เศรษฐกิจจะยังคงขยายตัวในอัตราสูงต่อเนื่องจากอดีต แต่การขยายตัวของการผลิตในภาคเกษตรได้ชะลอตัวลง การแก้ปัญหาความยากจนทำได้ช้าลง และประเทศประสบปัญหาการขาดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงของแนวโน้มในลักษณะนี้กล่าวได้ว่า เป็นผลจากซีกจำกัดของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ 2 ด้านที่สำคัญ คือ

1. ซีกจำกัดในด้านที่เกี่ยวกับทรัพยากรในภาคเกษตรกรรม การเพิ่มขึ้นของผลผลิตในภาคเกษตรในอดีตได้เกิดจากความสามารถในการขยายเนื้อที่เพาะปลูกเป็นหลัก โดยที่ในช่วงก่อนปี 2516 อัตราขยายตัวนี้ตกประมาณร้อยละ 4 ต่อปี ส่วนประสิทธิภาพของการผลิตนั้นจัดว่าอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ที่ระดับความเจริญใกล้เคียง

กับไทย และการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดขึ้นบ้างเพียงในผลผลิตบางชนิดเท่านั้น
ขีดความสามารถของการขยายเนื้อที่เพาะปลูกออกไปอีกได้ค่อย ๆ ลดลงเป็นลำดับมา และปรากฏ
ชัดจนมากยิ่งขึ้นในช่วงหลังนี้ จึงทำให้อัตราขยายตัวของผลผลิตในภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลง
จากอดีต สำหรับในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีประสิทธิภาพในการผลิตทำ
กว่าภาคกลางอยู่แล้ว ขีดจำกัดด้านเนื้อที่เพาะปลูกนี้ ได้ทำให้เกิดปัญหาความยากจนซึ่งมีอยู่ใน
สองภาคนี้มากกว่าภาคอื่น ๆ เป็นปัญหาที่แก้ไขได้ช้าลง ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

2. ขีดจำกัดในด้านที่เกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจของโลก นับตั้งแต่ปี 2516

เป็นต้นมา เศรษฐกิจของโลกได้ประสบปัญหาต่าง ๆ ที่รุนแรงและต่อเนื่องกันมาโดยตลอด
นับตั้งแต่ปัญหาการขึ้นราคาน้ำมันดิบโดยกลุ่มประเทศโอเปก ภาวะของแพง ภาวะเศรษฐกิจ
ชะงักงันและความผันผวนของภาวะตลาดเงินตราต่างประเทศและตลาดการเงินของโลก เศรษฐ-
กิจของประเทศไทยเป็นเศรษฐกิจระบบเปิด กล่าวคือ มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับต่าง
ประเทศในหลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งที่ผ่านทาง การค้าขายสินค้าและบริการและการเคลื่อนย้าย
เงินทุนระหว่างประเทศ และในช่วงที่ผ่านมาระดับของความเชื่อมโยงกับต่างประเทศนี้ได้เพิ่ม
ขึ้นเรื่อยมา กล่าวคือ สัดส่วนของการค้าระหว่างประเทศ เมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์ประชาชาติในช่วง
ก่อนปี 2516 เฉลี่ยได้ประมาณร้อยละ 33 แต่สัดส่วนนี้ได้เพิ่มขึ้นเป็นมากกว่าร้อยละ 40 ในระยะ
หลังนี้ ความเชื่อมโยงกับต่างประเทศดังกล่าวนี้ทำให้ประเทศไทยถูกกระทบโดยความผันผวน
ของภาวะเศรษฐกิจของโลกอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก ทั้งนี้ การขึ้นราคาน้ำมันดิบและภาวะของ
แพงในภาคอุตสาหกรรม จึงส่งผลให้ต้นทุนการผลิตและระดับราคาในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้น
ไปด้วย และทำให้ประเทศไทยมีภาระต้องชำระเงินตราต่างประเทศสำหรับการส่งสินค้าเข้าเพิ่มขึ้น
จนกลายเป็นปัญหาด้านดุลการชำระเงิน ทั้งยังประสบปัญหาความผันผวนในระยะสั้นในทันที
เกี่ยวกับตลาดเงินตราต่างประเทศ และตลาดการเงินในบางขณะอีกด้วย

เนื่องจากขีดจำกัดทั้งภายในและภายนอกประเทศใน 2 ด้านที่กล่าวมานี้ จะยังมีอยู่
ต่อไปในอนาคต และมีแนวโน้มที่จะรุนแรงยิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่าแนวโน้มใหม่ของเศรษฐกิจไทย
ที่ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2516 จะไม่มีโอกาสหวนกลับไปสู่สภาวะที่ราบรื่น และปราศจากปัญหาดัง

เช่นก่อนปี 2516 อีกแล้ว การตั้งเป้าหมายทางเศรษฐกิจของประเทศที่ยอมรับได้ในระยะข้างหน้าจึงต้องใช้หลักเกณฑ์ที่แตกต่างไปจากในอดีต ตั้งจะได้อีกสาวถึงต่อไปในหัวข้อที่ 3

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจที่สำคัญ

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของภาคเศรษฐกิจที่สำคัญหลายด้าน และได้มีแนวโน้มแสดงให้เห็นว่าได้เริ่มเกิดปัญหาความไม่สมดุลภายในภาคเศรษฐกิจเหล่านั้นขึ้น ซึ่งในบางด้านได้เป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงหลังนี้ และในบางด้านจะเป็นปัญหาที่สำคัญต่อไปในอนาคต หากไม่มีการแก้ไขอย่างถูกต้องและทันการ การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างในภาคเศรษฐกิจที่สำคัญและแนวโน้มของปัญหาที่จะขอหยิบยกขึ้นมาพิจารณามีดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างการผลิตของภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม

เนื่องจากผลผลิตในภาคเกษตรได้ขยายตัวในอัตราที่ต่ำกว่าผลผลิตของภาคอุตสาหกรรมมาโดยตลอด สัดส่วนของผลผลิตภาคเกษตรในผลิตภัณฑ์ประชาชาติทั้งสิ้นจึงได้ลดลงเป็นลำดับมา จากร้อยละ 40 ในปี 2503 เหลือร้อยละ 30 ในปี 2516 และเหลือเพียงร้อยละ 25 ในปี 2522 ในขณะที่สัดส่วนของผลผลิตภาคอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 12 ในปี 2503 เป็นร้อยละ 17 ในปี 2516 และเพิ่มเป็นร้อยละ 22 ในปี 2522 จึงกล่าวได้ว่าในปัจจุบันภาคเกษตรและอุตสาหกรรมของประเทศมีขนาดเกือบเท่ากันแล้ว และเมื่อพิจารณาแนวโน้มต่อไปภาคการผลิตอุตสาหกรรม จะกลับมีขนาดใหญ่กว่าภาคเกษตรในระยะเวลาไม่นานนัก อย่างไรก็ตามความสามารถในการขยายตัวของภาคการผลิตทั้งสองต่างก็เริ่มเผชิญกับขีดจำกัดบางประการทั้งคู่ สำหรับภาคเกษตรเป็นปัญหาขีดจำกัดด้านการขยายเนื้อที่เพาะปลูกในขณะที่ประสิทธิภาพในการผลิตต่ำดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องหาทางปรับปรุงประสิทธิภาพของการผลิตให้สูงขึ้นในอนาคต สำหรับภาคอุตสาหกรรมนั้นเมื่อพิจารณาถึงวิวัฒนาการของภาคนี้จะพบว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยในระยะที่ผ่านมา โดยเฉพาะในช่วงแรกได้เน้นหนักด้านการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคเพื่อทดแทนการนำเข้าเป็นหลัก ส่วนอุตสาหกรรมหนักได้มีการพัฒนาอย่างช้าๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตามการพัฒนาอุตสาหกรรมในช่วงหลังนี้ได้เริ่มหันมาเน้นด้าน

การส่งออกมากขึ้น แต่การพัฒนาในระยะต่อไปก็กำลังเริ่มจะเผชิญกับขีดจำกัดในบางด้านเช่นเดียวกัน อาทิเช่น เมื่อฐานของภาคอุตสาหกรรมที่ใหญ่มากขึ้น ก็ย่อมเป็นการยากที่จะขยายตัวในอัตราที่สูงมากเช่นในอดีตอีกต่อไป อีกประการหนึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักจะต้องอาศัยเทคโนโลยีระดับสูง ใช้พลังงานและวัตถุดิบนำเข้ามาก ซึ่งอาจทำให้ปัญหาค่าพลังงานและการขาดดุลการชำระเงินของประเทศรุนแรงขึ้นได้ และนอกจากนั้นการขยายสินค้าออกด้านอุตสาหกรรมจะเผชิญกับการแข่งขันหรือการกีดกันตลาดมากยิ่งขึ้นในช่วงที่อัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจโลกในระยะข้างหน้าจะต่ำลงกว่าในอดีต

ดังนั้น ในการพัฒนาการผลิตทั้งในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมในอนาคตจะต้องพึ่งเล็งถึง 2 ประเด็น คือ (ก) จะต้องหาทางปรับปรุงลักษณะการผลิตของแต่ละภาคให้รับกับสภาพของขีดจำกัดต่าง ๆ และ (ข) จะต้องพิจารณาถึงความสมมูลย์ของลักษณะการขยายตัวของทั้งสองภาคในเชิงเปรียบเทียบกันด้วย เนื่องจากแต่ละภาคการผลิตมีระดับการจ้างงาน การใช้พลังงาน และการใช้วัตถุดิบนำเข้าที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งทั้งสามเรื่องนี้ต่างเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญในอนาคตทั้งสิ้น จึงจะได้กล่าวถึงต่อไป ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าภาคเกษตรซึ่งสามารถรองรับแรงงานได้มากกว่าใช้พลังงานน้อยกว่า และใช้วัตถุดิบนำเข้าน้อยกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับภาค อุตสาหกรรม ควรจะได้รับการเน้นให้มากขึ้น

2. โครงสร้างการค้าระหว่างประเทศ

ในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา การส่งออกของไทยได้ขยายตัวในอัตราเฉลี่ยได้ร้อยละ 15 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราที่สูงน่าพอใจมากเมื่อเทียบกับมาตรฐานของประเทศอื่น ๆ และในช่วงตั้งแต่ปี 2513 เป็นต้นมา อัตราขยายตัวของมูลค่าส่งออกเฉลี่ยได้สูงถึงร้อยละ 25 ต่อปี โครงสร้างการส่งออกก็ได้มีการกระจายออกไปสู่สินค้ามากขึ้น ทั้งสินค้าเกษตรและสินค้าอุตสาหกรรมและมีการกระจายตลาดมากขึ้น ในด้านการนำเข้านั้น อัตราเพิ่มโดยเฉลี่ยในสองทศวรรษที่ผ่านมาเฉลี่ยได้ร้อยละ 16 ต่อปี แต่ในช่วงหลังจากปี 2516 มา มูลค่าการนำเข้าได้เพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 25 ต่อปี การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างการนำเข้าที่สำคัญคือสัดส่วนการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคในการนำเข้าทั้งสิ้น ได้ลดลงจากอดีตมากจนเหลือเพียง

ร้อยละ 10 ในปี 2522 ในขณะที่สินค้าอีก 3 ประเภท คือ น้ำมัน วัตถุดิบ และสินค้าทุน มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ ประมาณร้อยละ 25 ถึง 30 จึงกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้เพิ่มระดับการพึ่งสินค้าเข้าประเภทที่จำเป็นต่อการผลิตและการลงทุนเพื่อพัฒนาประเทศมากขึ้น ในระยะหลังจากปี 2516 เมื่อราคาน้ำมันนำเข้าเพิ่มขึ้นมาก และปริมาณความต้องการสินค้าประเภทวัตถุดิบ และทุนเพิ่มขึ้นในอัตราสูง ตามภาวะการขยายตัวของเศรษฐกิจในประเทศ ภาวะเงินตราต่างประเทศสำหรับชำระค่าสินค้าเข้าจึงสูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น แม้ว่าการส่งออกของไทยจะดีมากเมื่อพิจารณาคำนึงเดี่ยว แต่เมื่อเทียบกับมูลค่าการนำเข้าที่เพิ่มขึ้นแล้ว ก็นับว่ายังไม่พอเพียง ทำให้ดุลการค้าของประเทศขาดดุลมากขึ้นเป็นลำดับ กล่าวคือ ระดับการขาดดุลการค้าเมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์ประชาชาติซึ่งตกประมาณร้อยละ 5 ในปี 2516 ได้เพิ่มขึ้นเป็นประมาณร้อยละ 7 ในปัจจุบัน

ในอดีตนั้น การขาดดุลการค้าของประเทศมีระดับไม่สูงนัก ประเทศจึงสามารถชดเชยการขาดดุลดังกล่าวได้อย่างพอเพียงด้วยรายรับเงินตราต่างประเทศค่านอื่น คือ จากการขายบริการและจากเงินทุนที่เคลื่อนย้ายเข้าประเทศ ดุลการชำระเงินของประเทศจึงไม่ขาดดุล แต่เมื่อระดับการขาดดุลการค้าได้เพิ่มมากในช่วงหลังนี้ จึงเป็นการยากที่จะชดเชยการขาดดุลด้วยวิธีปกติได้ ทำให้เกิดภาวะการขาดดุลการชำระเงินขึ้น ในกรณีที่ไม่ต้องการให้ระดับเงินสำรองระหว่างประเทศลดลงจนกระทบต่อความมั่นคงทางการเงินของประเทศ ทางการก็สามารถจะทำการกู้ยืมจากต่างประเทศเพิ่มเติมเป็นพิเศษเพื่อพยุงฐานะเงินสำรองของประเทศไว้เป็นการชั่วคราว เช่น การกู้ยืมจากตลาดเอกชน จากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เป็นต้น แต่หากระดับการขาดดุลการค้า ยังคงขยายมากขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ ทางออกในด้านการกู้ยืมเพิ่มเติมเป็นพิเศษจะไม่เป็นการช่วยแก้ไขปัญหาค่าอย่างใด แต่กลับเป็นการสร้างภาระหนี้ต่างประเทศในอนาคตให้มากขึ้นจนเกินกว่าที่เศรษฐกิจของประเทศจะรับได้ ในปัจจุบัน ภาระหนี้ต่างประเทศของไทยซึ่งรวมทั้งหนี้ของภาครัฐบาลและภาคเอกชน เทียบเป็นสัดส่วนกับการส่งออกของไทยได้ร้อยละ 17 ซึ่งเป็นระดับที่สูงกว่าเมื่อปี 2516 ซึ่งเท่ากับร้อยละ 12 เท่านั้น สำหรับในระยะ 2-3 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะมีการนำสินค้าประเภททุนหรือวัตถุดิบเป็นจำนวนมากเข้ามาใช้

ในโครงการลงทุนขนาดใหญ่ ซึ่งกำลังเริ่มดำเนินการขณะนี้ เช่น โครงการแก๊สธรรมชาติ โครงการขยายกำลังผลิตซีเมนต์ โครงการโซคาแอช เป็นต้น ดังนั้น ระดับการขาดดุลการค้า จะยิ่งสูงขึ้นไปอีกเกินกว่าที่จะชดเชยด้วยวิธีการปกติ หรือการกู้ยืมพิเศษ โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหา ก้ำหนักร่างประเทศได้ ความจำเป็นที่จะต้องทำการปรับความสมดุลระหว่างสินค้าเข้าและ สินค้าออกให้มีระดับเหมาะสมยิ่งขึ้น คือ มิให้ดุลการค้ามีระดับสูงจนเกินไป จึงเป็นประเด็นทาง เศรษฐกิจที่สำคัญประเด็นหนึ่งในระยะข้างหน้า

3. โครงสร้างการใช้จ่ายเพื่อการบริโภค การลงทุน และการออม

แนวโน้มของความไม่สมดุลระหว่างการใช้จ่ายเพื่อการลงทุนและการออมภายใน ประเทศ เป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงหลังนี้ และเป็นต้นเหตุหนึ่งของปัญหาทาง เศรษฐกิจหลายประการ การสะสมทุนถาวรซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนา เศรษฐกิจของประเทศไทยมีสัดส่วนเทียบกับผลิตภัณฑ์ประชาชาติเฉลี่ยได้ร้อยละ 26 ในระหว่าง ปี 2513 ถึง 2519 และสัดส่วนนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเล็กน้อยเป็นร้อยละ 28 ในปี 2522 ในขณะที่ การออมในประเทศ เมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์ประชาชาติซึ่งเดิมมีระดับเฉลี่ยประมาณร้อยละ 22 ในช่วงปี 2513 ถึง 2519 กลับลดลงเหลือเพียงร้อยละ 20 ในปี 2522 จึงทำให้ช่องว่าง ระหว่างการใช้จ่ายเพื่อลงทุนและการออมในประเทศ (Resource gap) เมื่อเทียบเป็นสัดส่วนกับผลิตภัณฑ์ประชาชาติมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 4 ในปี 2514 เป็นร้อยละ 8 ในปี 2522 การที่ระดับการออมในประเทศไม่เพิ่มขึ้นอย่างพอเพียงนั้น เป็นเพราะประชาชนมี รายจ่ายเพื่อการบริโภคคิดเป็นตัวเลขมากขึ้นตามภาวะสินค้าแพง และในประชาชนบางกลุ่มยังมีการเกรงว่าภาวะของแพงจะรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคต (inflationary expectation) ทำให้มีการเร่ง ใช้จ่ายเพื่อสะสมสินค้า และลงทุนในที่กินหรืออสังหาริมทรัพย์ไว้แทนที่จะเก็บออมเงินไว้ใช้ใน อนาคต เมื่อการใช้จ่ายในประเทศมีระดับสูงกว่าสินค้าที่ประเทศผลิตได้ หรือมองอีกแง่หนึ่งคือ ความต้องการทรัพยากรเพื่อการลงทุนมีมากกว่าทรัพยากรที่ประเทศระดมได้ ในรูปของเงินออม ปัญหาทางเศรษฐกิจที่ตามมาจึงมีหลายรูปแบบด้วยกัน ประการแรก เป็นแรงกดดันให้สินค้า ในประเทศมีราคาแพงขึ้น ประการที่สอง ทำให้ประเทศต้องพึ่งทรัพยากรจากต่างประเทศมาก

ขึ้นเพื่อมาใช้ในการลงทุนให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมีความต่อเนื่องไปได้อย่างไม่ขาดตอน การพึ่งทรัพยากรต่างประเทศในรูปของสินค้านำเข้า ก็คือสาเหตุหนึ่งของปัญหาการขาดดุลการค้า ส่วนการพึ่งทรัพยากรต่างประเทศในรูปเงินกู้ยืมก็เป็นการสร้างภาระหนี้ในอนาคตขึ้นประเภทที่สาม เป็นแรงกดดันต่อระบบสถาบันการเงิน กล่าวคือ เงินออมของประชาชนเป็นแหล่งเงินที่สำคัญที่สุดของสถาบันการเงินที่จะใช้ปล่อยออกไปในรูปของเงินกู้ เมื่อแนวโน้มการออมไม่เพิ่มขึ้นอย่างพอเพียงก็ทำให้ความต้องการเงินจากระบบการเงินเพื่อการใช้จ่ายและการลงทุนมีมากกว่าจำนวนเงินที่ระบบจะปล่อยให้กู้ได้ ปัญหาภาวะเงินตึงตัวในระบบการเงินจึงเกิดขึ้น ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับเศรษฐกิจไทยในระยะหลัง ทั้งปัญหาที่มีแนวโน้มมาก่อน คือ ภาวะของแพงและการขาดดุลการชำระเงิน และปัญหาที่มีลักษณะเป็นปัญหาระยะสั้นที่เกิดขึ้นในปี 2522 คือ ภาวะเงินตึงตัว ต่างก็มีสาเหตุเชื่อมโยงกับความไม่สมดุลระหว่างระดับการออมในประเทศและระดับการลงทุนทั้งสิ้น แนวโน้มนี้เป็นเรื่องที่จะต้องแก้ไขต่อเนื่องไปในระยะยาว เพราะการระดมเงินออมให้เพิ่มขึ้น เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาและมาตรการประกอบหลายอย่าง การปรับอัตราดอกเบี้ยเงินฝากของสถาบันการเงินเพื่อให้ผลตอบแทนต่อผู้ฝากสูงกว่าอัตราการเพิ่มของระดับราคาซึ่งกระทำไปเมื่อต้นปีนี้เป็นมาตรการที่สำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยทำให้การออมโดยประชาชนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แต่ทางการจะต้องมีมาตรการเพิ่มเติมในด้านการปรับปรุงวิธีการและเครื่องมือที่จะระดมเงินออมเข้าสู่ระบบการเงิน และที่สำคัญคือจะต้องเพิ่มระดับการออมของภาครัฐบาลด้วยการปรับปรุงโครงสร้างภาษีอากร เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการหารายได้ของรัฐบาลและตัดทอนการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในบางด้านลง

แนวโน้มเกี่ยวกับโครงสร้างการใช้จ่ายเพื่อการลงทุนซึ่งเพิ่งจะเริ่มปรากฏขึ้นที่ควรสังเกตประการหนึ่งคือ ขณะนี้มีการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่อยู่หลายโครงการด้วยกัน เช่น โครงการแก๊สธรรมชาติ โครงการขยายกำลังผลิตปูนซีเมนต์ เป็นต้น ซึ่งโครงการเหล่านี้ต่างต้องใช้เงินลงทุนโครงการละหลายพันล้านบาท และโครงการในลักษณะนี้มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอีกหลายโครงการในอนาคต เนื่องจากทรัพยากรเงินทุนที่ประเทศจะสามารถระดมมาใช้ได้ย่อมมีขีดจำกัดการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่เป็นจำนวนมากจะเป็นการเบียดบังเงินทุนสำหรับ

ใช้ในโครงการขนาดย่อยไปส่วนหนึ่ง และเมื่อพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบว่าโครงการขนาดใหญ่กับโครงการขนาดเล็ก มีระดับการจ้างงาน การใช้พลังงาน และการใช้สินค้านำเข้าแตกต่างกันไป การสร้างความสมดุลของการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่และขนาดย่อย จึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จะต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ

4. โครงสร้างภาคแรงงาน

ข้อมูลเกี่ยวกับการจ้างงานชี้ให้เห็นว่า ในช่วงหลังนี้จำนวนของผู้ไม่มีงานทำคิดเป็นสัดส่วนค่อนข้างคงที่ประมาณร้อยละ 5 ของกำลังแรงงานทั้งสิ้น ซึ่งแสดงว่าปัญหาการว่างงานยังไม่ใช่วัฒนาทางเศรษฐกิจที่รุนแรงมากสำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน แต่การพิจารณาถึงแนวโน้มระยะยาวทางด้านแรงงาน จำเป็นต้องคำนึงถึงแนวโน้มด้านอัตราการเพิ่มของประชากรด้วย ในช่วงก่อนปี 2516 ประชากรในประเทศไทยเพิ่มขึ้นในอัตรากว่าร้อยละ 3 ต่อปีซึ่งจัดว่าเป็นอัตราที่สูงมาก ทางกรมได้เริ่มดำเนินการที่จะลดอัตราการเพิ่มของประชากรอย่างจริงจังเมื่อปี 2516 โดยการดำเนินโครงการวางแผนครอบครัวขึ้น เมื่อสิ้นระยะแผนพัฒนาฉบับที่ 3 จึงสามารถลดอัตราการเพิ่มของประชากรลงได้เหลือร้อยละ 2.6 ต่อปี และได้กำหนดเป้าหมายที่จะลดอัตราการเพิ่มลงไปอีกให้ได้เป็นร้อยละ 2.1 ต่อปี เมื่อสิ้นแผนพัฒนาฉบับที่ 4 แม้ว่าความสำเร็จของการลดอัตราการเพิ่มของประชากรลงได้ จะเป็นการแก้ปัญหาด้านประชากรและแรงงานได้ส่วนหนึ่ง แต่ผลของการที่ประชากรเพิ่มในอัตราสูงมากเมื่อ 15-20 ปีก่อน ได้เริ่มสร้างแนวโน้มของปัญหาด้านแรงงานในขณะนี้ กล่าวคือ ประชากรที่เกิดเมื่อ 15-20 ปีก่อน กำลังทยอยเข้าสู่ตลาดแรงงานในขณะนี้ การประมาณการที่ปรากฏแสดงว่าอัตราเพิ่มของแรงงานในระยะ 5-6 ปี ข้างหน้าจะสูงประมาณร้อยละ 3 ต่อปี แม้ว่าในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา กิจกรรมต่าง ๆ ที่อยู่นอกภาคเกษตรสามารถเพิ่มปริมาณการจ้างงานได้ประมาณร้อยละ 4 ต่อปี แต่จำนวนแรงงานที่อยู่นอกภาคเกษตรมีเพียงร้อยละ 30 ของแรงงานทั้งสิ้นเท่านั้น จึงเห็นได้ชัดว่าปัญหาการว่างงานมีแนวโน้มที่จะเป็นปัญหาเศรษฐกิจที่สำคัญในอนาคต และภาคเกษตรจะมีบทบาทอย่างสำคัญในการช่วยรองรับแรงงานที่เพิ่มขึ้นนี้

5. โครงสร้างภาคพลังงาน

ปัญหาค่านพลังงานเป็นปัญหาที่เด่นชัดขึ้นในช่วงที่ราคาน้ำมันดิบนำเข้าได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงหลังนี้ ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา ปริมาณความต้องการพลังงานของไทยได้เพิ่มขึ้นในอัตราประมาณร้อยละ 9 ต่อปี ในด้านที่มาของพลังงานนี้ร้อยละ 80 มาจากการนำเข้าผลิตภัณฑ์น้ำมัน ส่วนที่เหลือมาจากแหล่งพลังงานอื่นๆ ในประเทศ การค้นพบแหล่งแก๊สธรรมชาติในประเทศไทย ได้สร้างความหวังในการแก้ปัญหาพลังงานของชาติ แต่ก็เป็นการแก้ปัญหาได้เพียงบางส่วนเท่านั้น กล่าวคือ จะช่วยลดการพึ่งน้ำมันนำเข้าในการผลิตกระแสไฟฟ้าลงได้ระยะหนึ่ง แต่หากความต้องการพลังงานยังคงสูงอยู่เช่นปัจจุบัน ความจำเป็นที่จะต้องส่งน้ำมันเข้ามาใช้ผลิตกระแสไฟฟ้าก็จะเกิดขึ้นอีกในเวลาไม่นานนัก ดังนั้น เมื่อพิจารณาแนวโน้มในระยะยาวมากขึ้นแล้ว ความไม่สมดุลระหว่างอัตราการใช้พลังงานกับแหล่งพลังงานที่มีในประเทศยังเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญอีกด้านหนึ่ง ซึ่งจะต้องดำเนินการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการลดปริมาณความต้องการพลังงานลง และในด้านการแสวงหาพลังงานทดแทนในประเทศในรูปต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะข้างหน้า

เมื่อคำนึงถึงขีดจำกัดทั้งด้านทรัพยากรของประเทศและด้านภาวะเศรษฐกิจต่างประเทศ ประกอบกับแนวโน้มของปัญหาค่านโครงสร้าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจสำหรับประเทศไทยในระยะข้างหน้าควรมีแนวทางที่สำคัญดังนี้

1. การกำหนดเป้าหมายของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะต้องให้ต่ำลงจากอดีตบ้าง จากอัตราร้อยละ 7-8 ต่อปีให้เหลือเพียงร้อยละ 5-6 ต่อปี ทั้งนี้เพื่อลดแรงกดดันที่มีต่อปัญหาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ คือ ระดับราคาและดุลการชำระเงินลงบ้าง การชะลออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจลงนี้ควรกระทำอย่างน้อยในช่วงที่ยังไม่สามารถปรับโครงสร้างเศรษฐกิจด้านสำคัญให้เกิดความสมดุลย์มากขึ้นได้

2. กลยุทธ์ในการพัฒนาประเทศ จะต้องเน้นถึงลักษณะและคุณภาพของการเจริญเติบโตให้มาก แทนที่จะมุ่งแต่อัตราการเจริญเติบโตเพียงอย่างเดียว การเจริญเติบโต

จะต้องมีลักษณะที่ช่วยแก้ปัญหาอื่นที่สำคัญ คือ ปัญหาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจน ปัญหาแรงงาน และปัญหาพลังงานได้ หรืออย่างน้อยก็ไม่ทำให้ปัญหารุนแรงขึ้น ทั้งนี้ จะต้องมีการเร่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจที่สำคัญให้เกิดความสมดุลขึ้น กล่าวคือ ความสมดุลระหว่างภาคเกษตรกับภาคอุตสาหกรรมระหว่างการส่งออกและการนำเข้า ระหว่างการลงทุนและการออม ระหว่างการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่และขนาดเล็ก และระหว่างการพัฒนาแหล่งพลังงานทดแทนในประเทศกับการใช้พลังงาน การปรับโครงสร้างเหล่านี้เป็นการแก้ปัญหาระยะยาวของประเทศอย่างถาวร และเปิดโอกาสให้ประเทศสามารถเจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็วขึ้นอีกในระยะหลังจากนั้น

3. การบริหารเศรษฐกิจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจต่างประเทศ จะต้องมีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ประเทศไทยสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพผันผวนของภาวะเศรษฐกิจของโลกได้อย่างเหมาะสมและทันการ เช่น ในด้านนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนนโยบายอัตราดอกเบี้ย และนโยบายกำหนดราคาพลังงานในประเทศ ในขณะเดียวกันประเทศจะต้องพยายามพึ่งตัวเองให้มากยิ่งขึ้นเท่าที่ขีดความสามารถของทรัพยากรในประเทศจะอำนวย การระดมเงินออมในประเทศให้มากยิ่งขึ้น การพัฒนาแหล่งพลังงานทดแทนในประเทศดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ประเทศลดระดับการพึ่งต่างประเทศลงได้

สรุป

การวิเคราะห์ถึงแนวโน้มของเศรษฐกิจไทยที่ได้เสนอในบทความนี้เป็นเพียงการพิจารณาในบางประเด็นที่สำคัญ และหลายประเด็นก็ไม่สามารถจะทำได้ลึกซึ้งไปกว่าการชี้ถึงแนวโน้มของปัญหาอย่างคร่าว ๆ เท่านั้น จึงเป็นที่หวังว่านักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ จะได้ช่วยกันศึกษาและสร้างความเข้าใจต่อประเด็นเหล่านี้ให้มากยิ่งขึ้นต่อไป

ข้อที่ควรสังเกตประการหนึ่งคือ ปัญหาต่างๆ ที่กล่าวถึงมานี้ หลายปัญหาเป็นเรื่องที่เห็นแนวโน้มกันมานานแล้ว แต่ก็มีจะถือกันว่าเป็นปัญหาระยะยาวซึ่งสามารถแก้ไขได้ยากหรือบางครั้งถึงกับถือว่ายังไม่มีคำตอบจำเป็นต้องแก้ไขในระยะนี้ สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ปัญหาเหล่านี้จึงได้ทับถมกันมาจนกลายเป็นปัญหาที่รุนแรงมากขึ้น จนทำให้การแก้ไขปัญหาคงใช้มาตรการ-

การที่รุนแรงและมีผลกระทบมาก ผู้เขียนจึงขอฝากความหวังไว้ว่า ทศกศิในลักษณะนี้จะได้มีการเปลี่ยนแปลงไป และได้มีการเริ่มแก้ไขปัญหาระยะยาวของประเทศกันอย่างจริงจังเสียที

เอกสารอ้างอิง

1. ชัยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์, “โครงสร้างการนำเข้าของประเทศไทย (2502-2519)” *วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ* ปีที่ 7 เล่มที่ 2, 2521
2. ชัยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์, “แนวทางคัดเลือกโครงการลงทุนและการปรับปรุงโครงสร้างภาคอุตสาหกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาคุลการชำระเงินของประเทศไทย” ใน *หนังสือรวมบทความ การประชุมทางวิชาการ สาขาวิศวกรรม อุตสาหกรรม และวิศวกรรมเคมี, วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย, พฤศจิกายน 2522*
3. ชัยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์ และ สมคิด แสงเพชร, “โครงสร้างการส่งออกของประเทศไทย 2502-2521” *วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ* ปีที่ 9, เล่มที่ 2, 2523 (กำลังจัดทำอยู่)
4. ธวัชชัย ยงกิติกุล, ชวรมวิทย์ การพิศิษฐ์ และ ไชยจิต บันเปี่ยมรัฐ “แนวโน้มและปัญหาสำคัญของเศรษฐกิจไทยในทศวรรษหน้า”, (โรเนียว, สมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยไทย), ธันวาคม 2522
5. IBRD *Thailand : Toward a Development Strategy of Full Participation*, September, 1978
6. Meesook, Oey *Income, Consumption and Poverty in Thailand, 1962/63 to 1975/76*, World Bank Staff Working Paper No. 364, November 1979
7. Wibulswasdi, Chaiyawat, “External Linkages in Pattern of Development of Thailand : An overview”, paper presented at the Workshop on “Study of External Linkages in a Selfreliant Pattern of Development-The Asian Region”, Colombo, Srilanka, July 1979.